

Agrarno gospodarstvo v katastrski občini Sora leta 1831/32

Izvleček

Članek o agrarnem gospodarstvu v katastrski občini Sora leta 1831/32 temelji na analizi podatkov, ki jih prinašajo cenilni operat k franciscejskemu katastru in odgovori na vprašalnice. Spoznanjem iz obeh virov so dodana spoznanja iz slovstva in ohranjenega ustnega izročila. Poleg osnovnih statističnih podatkov o katastrski občini in njenih prebivalcih so nadrobneje predstavljene glavne gospodarske panoge (poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo), s katerimi so se ljudje ukvarjali.

Abstract

The agrarian economy in the land register municipality of Sora 1831/32

The article about the agrarian economy in the land register municipality of Sora in 1831/32 is based on an analysis of data provided by the evaluative description in the Franciscan land register and answers to a questionnaire. Understandings from both sources are supplemented with understandings from literature and oral tradition. In addition to basic statistical data concerning the land register municipality and its inhabitants, the main economic branches are presented in more detail (arable farming, livestock farming, forestry) with which people were involved.

V času, ko sem opravljal delo glavnega urednika pri Slovenskem etnološkem leksikonu, sem sklenil, da bom potem, ko bom končal navedeno nalogo, raziskal Etnologijo agrarnega gospodarstva na Sorškem polju ob koncu fevdalne dobe (delovni naslov obravnave). Po natisu Slovenskega etnološkega leksikona mi je zdravje močno opešalo, raziskovalno delo sem moral zelo omejiti.

Poravnal sem, kar sem še imel dolga, in sem kar se dá na kratko povzel del tega, kar vem predvsem o nemški zasedbi Slovenskega Štajerskega. Ko sem začel nadrobneje brati vire za načrtovano raziskavo, po veliki večini so arhivski viri, pa sem se prepričal, da so ti toliko številni in poučni, da v življenju, kolikor je še pred menoj, ne bom mogel omenjene obdelave dognati do konca. Pomišljal sem, da se raziskavi odrečem. Mag. Janja Žagar Grgič, muzejska svetovalka Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, me je spodbujala, naj nadaljujem delo, in mi ponudila svojo pomoč. Hvaležen sem ji! Odločil sem se, da bom raziskavo razdelil na posamezne etnološke teme. Kolikor mi bo usojeno, se bom po delih loteval izbranih tem in spoznanja sproti objavljaj. Prvi prispevek te vrste je natisnjen v pričujočih vrsticah.

* Dr. Angelos Baš ni dočakal izdaje svojega prispevka za Loške razglede. Umril je 25. avgusta 2008.

I.

Temeljni vir za agrarno gospodarstvo na Sorškem polju ob koncu fevdalne dobe je franciscejski kataster v vseh sestavnih delih. Slovar slovenskega knjižnega jezika definira kataster kot "uradni popis zemljišč na določenem območju glede na obliko, obseg, kakovost, kulturo, posestništvo".¹ V tej definiciji manjka namen, ki je zanj rabil kataster. S tega vidika je Peter Ribnikar definiral kataster kot "pripomoček in osnovo(a) za odmero dohodka od zemljišč, torej zemljiškega davka".²

Naslovna stran reambuliranega franciscejskega katastra z mejami katastrske občine Sora. (hrani: Arhiv Republike Slovenije)

Franciscejski kataster, nastajal je od leta 1818 do 1828, sestavljajo mape, izdelane v merilu 1 : 2880, in spisovni del.³ Kot dodatki mapam in spisovnemu delu so nato do leta 1832 nastali cenitveni elaborati za katastrske občine in pa vprašalnice (vprašalnice in odgovori) za katastrske občine. Cenitveni elaborati so zapisovali in deloma povzemali poglavitne podatke o gospodarskih razmerah v katastrskih občinah; vprašalnice so z odgovori prispevale predvsem nadrobne podatke o gospodarskih razmerah v katastrskih občinah.

Medtem ko je za mape in spisovni del franciscejskega katastra znano, kako so nastali, znano je tudi nekaj o napotkih zanje, pa za Kranjsko ti podatki manjkajo. Domnevamo, da so na ljubljanski kresiji, v organizacijskem pogledu, vodili to delo za katastrsko občino Sora in zanj izbrali uradnike. Med tistimi, ki so izdelovali cenitveni elaborat, in tistimi, ki so izdelovali odgovore v vprašalnici za katastrsko občino Sora, so vsekakor bile vezi; nemara so pri sestavi cenitvenega elaborata uporabljali tudi odgovore v vprašalnici, ali so te odgovore v svojem spisu dopolnjevali. Delo za cenitveni elaborat o katastrski občini Sora je bilo končano 8. decembra 1832, delo za vprašalnico o tej katastrski občini je bilo končano 14. novembra 1831. Pod slednjim datumom so bili podpisani, t.j. podkrižani, župan soseske Sora in trije predstavniki soseske; to naj bi zagotavljalo, da so odgovori v vprašalnici natančni. Pod prvim od navedenih datumov so bili podpisani trije podpisniki, toda brez označb funkcije, ki so jo imeli.

Medtem ko je za mape in spisovni del franciscejskega katastra znano, kako so nastali, znano je tudi nekaj o napotkih

Ko definiram etnologijo kot vedo, katere predmet je zgodovina načina življenja pri določenih narodih ali določenih območjih, mi "način življenja" pomeni razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo kak narod ali živijo na določenem območju, do danih kulturnih prvin, kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadevno razmerje na življenje teh družbenih skupin.⁴

1 Slovar slovenskega knjižnega jezika II, str. 298.

2 Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 321.

3 Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 329.

4 Baš, O predmetu etnologije, str. 273 d; isti, O »ljudstvu« in »ljudskem« v slovenski etnologiji, str. 84.

Gre za razmerje do kulturnih prvin, ne za kulturne prvine same zase. V tukajšnjem primeru bi šlo za zgodovino razmerja do kulturne prvine, imenovane agrarno gospodarstvo, ne za zgodovino agrarnega gospodarstva. Samoumevno je pogoj za raziskavo razmerja do agrarnega gospodarstva na območju Sore ob koncu fevdalne dobe, da se pridobi zadosti nadrobna slika o imenovani kulturni prvini v tistem času; iz takšne slike je mogoče razbrati razmerje tamkajšnjega prebivalstva do agrarnega gospodarstva ob koncu fevdalne dobe.

Ugotovil pa sem, da je to razmerje mogoče dobro spoznati šele po obdelavi vsega Sorškega polja, ne prej, se pravi ne po obdelavi posamezne katastrske občine. Vsekakor je tudi raziskava, ki obdeluje predvsem agrarno gospodarstvo, ne pa (neposredno) razmerja prebivalstva do te kulturne prvine, vredna upoštevanja. Takšno vsebino napoveduje naslov spisa. V njem objavljam pričevanja o agrarnem gospodarstvu v katastrski občini Sora leta 1831/32, sporočena v cenitvenem elaboratu in vprašalnicah. Najprej so nanizani podatki iz cenitvenega elaborata, ki so temeljnega pomena za obravnavano témo, deloma so tudi povzetek o njej. Podatki odgovorov v vprašalnicah so bili napisani v nekoliko drugačni smeri, največkrat so nadrobnejši, so tudi v dopolnilo cenitvenemu elaboratu, zato so objavljeni kot dodatek temu ali njegovo nadaljevanje. Spoznanjem iz obeh virov sem dodal spoznanja iz slovstva in ohranjenega ustnega izročila. Prizadeval sem si oblikovati kolikor mogoče nadrobno sliko agrarnega gospodarstva na določenem območju Sorškega polja v določenem času. Po občasnem raziskovanju si upam trditi, da se ta slika ne razločuje omembe vredno od agrarnega gospodarstva v bližnjih krajih.⁵

V virih za ta spis so bile pogosto omenjene davčna občina, katastrska občina in soseska Sora (v slovenskih vprašanjih v vprašalnicah). Največkrat sta bili omenjeni katastrska občina in soseska Sora. To sta v načelu različna pojma, prvi je predvsem ozemeljski, drugi je predvsem družbeni oziroma prebivalstveni pojem.⁶ V besedilih je šlo skoraj praviloma za isto ozemlje, zato sem uporabljal enoten izraz občina. Sicer je iz besednih zvez zadosti razvidno, za katere vrste občine je šlo v vsakokratnem besedilu.

Pri delu za pričujoči spis sta mi bili v pomoč Sorki: maja žena Vlasta Baš, 1929, upokojena bibliotekarka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, in Anica Rozman, 1921, nekdanja kmetica, Sora 14; prof. dr. Ema Umek, upokojena direktorica Arhiva Slovenije v Ljubljani, in mag. Alenka Kačičnik Gabrič, višja svetovalka - arhivistka tega arhiva. Vsem tudi tukaj hvala!

5 Za pričujoči spis se mi ni zdelo potrebno, da bi uporabil tudi mape in spisovni del franciscejskega katastra za katastrsko občino Sora, izdelani so bili leta 1825; zadostovali so mi podatki o tamkajšnjem agrarnem gospodarstvu v cenitvenem elaboratu in vprašalnicah.

Mape in spisovni del franciscejskega katastra, cenitveni elaborat in vprašalnice za katastrsko občino Sora so v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani (ARS).

Dr. Matevžu Koširju, direktorju ARS, se tudi tukaj zahvaljujem, da mi je v sodelovanju z mag. Alenko Kačičnik Gabrič, višjo svetovalko - arhivistko tega arhiva, brezplačno oskrbel kopije cenitvenega elaborata in vprašalnic za katastrsko občino Sora in mi omogočil, da sem to gradivo lahko obdelal doma.

6 Simič, Ravnik: Soseska, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 567: »skupnost sosedov ali gospodarjev v naselju«.

II.

Ozemlje katastrske občine Sora, kot ga prikazujejo mape franciscejskega katastra.

Cenitveni elaborat za katastrsko občino Sora je imel 14 razdelkov: topografija, meje, prebivalstvo, živina, reke ipd., ceste, trg, zemljišča, pridelki, kultura tal, kakovost in vrednost pridelkov, vrste lastnine, hiše, veje industrije. Cenitveni elaborati so bili zasnovani za ozemlje vse države; tako je bil razdelek o vejah industrije v katastrski občini Sora brezpredmeten. Vsebina drugih razdelkov je v različnem obsegu imela tudi etnološke podatke; etnološki podatki v njih so bili ponekod posredno razvidni; deloma jih ni bilo. Povzel sem to, kar je po moji presoji etnološko ugotovljivo. Besedilo je nemško, napisano v gotici.

Cenitveni elaborat za katastrsko občino Sora leta 1832

Dopolnjeni povzetek

V občini Sora, na desnem bregu reke Sora, uro daleč jugovzhodno po dobro prevozni okrajni cesti od mesta Škofja Loka, sta bila vas Sora in zaselek Dol. Občina je mejila proti severu na Reteče, proti jugu na Studenčice, proti zahodu na Drago, proti vzhodu na Presko. Površina je obsegala 501 oral⁷ in 1274 površinskih sežnjev.⁸ Po štetju leta 1830 je bilo 265 prebivalcev, 119 moških, 146 žensk. Živel so v 51 hišah. Po veliki večini so se ukvarjali s kmetijstvom, redki s kmetijstvom in tudi z obrtjo; slednji so poleg kmečkega dela opravljali, v sodelovanju z družinskimi člani, za plačilo delo v nekaterih obrtéh, nekaj pa za svoje potrebe.⁹

Katastrske ali gospodarske kulture¹⁰ v občini so bile povečini v ravnini. V občini je bila župnija, ni pa bilo šole, kakor tudi ni bilo šole v sosednjih občinah.

V občini je bilo 92 oralov in 1322 površinskih sežnjev njiv; 41 oralov in 445 površinskih sežnjev travnikov; 307 oralov in 1500 površinskih sežnjev nizkega gozda; 9 oralov in 543

7 Šarf, Simič: oral = 57,55 ara, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 389.

8 Površinski seženj = 3,59 m².

9 Bogataj, Domača obrt, v: *Enciklopedija Slovenije* 2, str. 305 d; isti, Domača delavnost, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 95; isti, Domača in umetna obrt, prav tam.

10 V franciscejskem katastru se je predvsem označba »katastrska kultura« uporabljala kot sopomenka ali nadomestilo za zelenjavni vrt, vinograd, travnik, pašnik, močvirje, njivo, gozd, grmičevje, pustoto, reko, pot, stavbno parcelo ipd.; Ribnikar, *Franciscejski kataster*, str. 330).

površinskih sežnjev pašnikov s sadnimi drevesi; 18 oralov in 1040 površinskih sežnjev pašnikov z gozdnimi drevesi; 8 oralov in 315 površinskih sežnjev poti; 12 oralov in 1253 površinskih sežnjev rek in potokov; 8 oralov in 509 površinskih sežnjev pustot; 2 orala in 747 površinskih sežnjev stavbnih parcel. Skupaj: 501 oral in 1274 površinskih sežnjev.

Kmetje so zemljo obdelovali po vseh močeh, ustrezno rodovitnosti tal. Reka Sora, ta ni bila plovna, tudi ni bilo mogoče po njej plaviti lesa, in od potokov najbolj Ločnica, sta spomladi, ko se je topil sneg, in ob daljših nalivih močno poplavljali in, tudi s podmoli, povzročali veliko škode na zemlji. Tuja delovna sila ni bila potrebna; kmetje z največ posesti so imeli po tri posle. Najbolj so si prizadevali v poljedelstvu; od tega je bilo največ koristi. Druge kulture so bile podrejene poljedelstvu. Zadosti pogosto in v primernem času so orali s plugom, branali, okopavali strniščno repo, pleli proso in lan in gnojili z listnatim gnojem.

Pridelovali so pšenico, rž, oves, proso, ajdo, strniščno repo, lan in navadno nemško deteljo. Za hišno porabo so gojili malo ječmena, krompirja, zelja, fižola in korenja. Travniki so dajali sladko in mešano krmo. Pašniki so bili poraščeni s sladkimi travami. V gozdovih je bil trd in mehek les.

Za poljedelska dela so uporabljali orodja, kakršna so bila na splošno v rabi, drugačnih niso poznali.

Sejali so: pšenico in rž sredi septembra, oves in deteljo na začetku aprila, lan in proso na začetku maja, strniščno repo in ajdo konec julija. Želi so: pšenico in rž sredi julija, oves in lan konec julija, proso konec avgusta, ajdo sredi oktobra, strniščno repo na začetku novembra. Deteljo so prvič kosili konec junija, drugič sredi avgusta.

Zavoljo neugodne klime so bili poljski pridelki kvečjemu srednje kakovosti. Pridelki so zadoščali za prehrano domačega prebivalstva, včasih so prodajali nekaj poljskih pridelkov v Škofjo Loko in Kranj; ob tem se je posebej omenjala pšenica. Tudi lan so ob dobrih letinah prodajali; pozimi so ga predli, deloma tkali; platno so potrebovali doma, kar je bilo presežka, so prodali.

Krma s travnikov je bila dobra, ni pa zadoščala za potrebe živine, kaj šele, da bi krmo prodajali. Trava na pašnikih je bila srednje kakovosti, tamkajšnja sadna drevesa so dajala nekaj sadja (jabolka, hruške in slive) za domačo porabo.

V občini so bili 4 konji, 23 volov, 36 krav, 27 glav jalovine in 15 svinj; na večjih kmetijah so imeli konja, dva vola, dve kravi, dve glavi jalovine in svinjo.

Konje so uporabljali samo v poljedelstvu. Ni izpričano, da bi konje rabili pri furmanskih voznjah. Bili so navadne in šibke deželne pasme. Kupovali so jih na živinskih sejmih od trgovcev. Poleti so konje deloma krmili z deteljo v hlevu, deloma so bili na paši. Pozimi so jih krmili z rezano mešanico iz slame, sušene detelje in nekaj sena.

Rogata živina je bila prav tako šibke deželne pasme, vzrejali so jo doma. Poleti so jo krmili na paši, v hlevu z deteljo in s plevelom od prosa in lanu. Pozimi in jeseni so ji dajali strniščno repo in rezano mešanico iz slame, sušene detelje in nekaj sena.

Mleko so kmetje deloma uživali sveže, deloma so ga porabljali v gospodinjstvu kot maslo ali surovo maslo. Močnejša teleta so bila za vzrejo, šibka teleta so prodajali mesarjem.

Starejšo rogato živino, ki ni bila več primerna za delo, so prodajali mesarjem ali na živinskih semnjih, včasih pa so jo kmetje sami zaklali, meso prekajevali in porabili za hrano.

Ščetinarje so kupovali od trgovcev, ki so s Hrvaškega prignali na Kranjsko prašiče ter jih

prodajali od naselja do naselja. Nato so kmetje nekaj mesecev prašiče pitali s krompirjem, repo in odpadki iz gospodinjstva. S tem mesom in mastjo se je zboljševala kmečka hrana.

V občini so uživali mleko in jedi iz moke (povečini močnik), krompir, stročnice in drugo zelenjavo. Vse je bilo pridelano doma. Ob dolgotrajnejših težkih delih in ob nedeljah in praznikih so jedli tudi prekajeno svinjsko in kravje meso. Pri jedi so pili vodo. Prehrana je bila prav skromna in enolična.

Najbližji trg za prodajo pridelkov in nakupe sta bili mesti Škofja Loka in Kranj. Do Kranja je bilo tri ure hoda po dobro prevozni cesti. V Škofji Loki je bil vsako soboto tržni dan za žito. V Kranju je bil vsak ponedeljek tržni dan; v tem mestu so bile višje cene poljskih pridelkov, zato so kmetje večkrat prodajali v Kranju. Dobro prevozna cesta iz Škofje Loke skozi Soro v Medvode je bila okrajna. Na skrbi občine so bile tamkajšnje poti, bile so slabo prevozne.

Hiše ali stanovanjske stavbe so bile pritlične; kakor hlevi so bile iz trdega gradiva (kamna ipd.), nekatere so bile iz lesa. Hiše in hlevi so bili vseskozi kriti s slamo. Gospodarska poslopja so bila na splošno lesena. Največ so bila ob stanovanjski stavbi in hlevu, sestavljali so

kmečki dom; na sredi je bilo gnojišče. Predvsem hlevi in nad njimi prostori za hrambo krme idr. so bili zatohli in temni, zadoščali pa so drugim potrebam kmetije.

Leta 1832 ni bilo v občini stavbe, ki bi bila zavarovana proti požaru. Za primerjavo: leta 1843 ali skoraj v istem času je bilo v tem pogledu enako tudi v okolici Žalca; istega leta pa je bilo v trgu Žalec od 90 hiš 19 hiš ali nekaj manj kot petina zavarovanih proti požaru.¹¹

V občini je bila vsa zemlja v zakonskem pogledu dveh vrst, bila je dominikalna ali rustikalna. Sintagmi sta se uporabljali od 18. stoletja, pojma in njune objektivacije so nastali v srednjem veku. Dominikalna je bila tista zemlja zemljiškega gospoda, ki je

bilo gospodarjenje na njej "pod neposrednim vodstvom gospoda ali njegovih organov" in z delovno silo s pristave in kmetij (tlaka).¹² Zemlja slednjih se je imenovala rustikalna ali kmečka zemlja.

Dominikalne zemlje v občini je bilo veliko v gozdovih. Rustikalna zemlja je bila med občinske člane razdeljena tako, da je imelo 16 posestnikov cele kmetije ("Ganzhübler")¹³

11 Baš, *Žalec sredi 19. stoletja*, str. 252.

12 Vilfan, *Zemljiška gospodstva*, v: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev* II, str. 84.

13 Izraz Ganzhübler je dvakrat objavil M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* 1, Ljubljana 1894, str. 413; nav. delo 2, Ljubljana 1895, str. 913; poslovenjen je kot »celi kmet« in kot »zemljak«. Teh izrazov nisem prevzel: prvi je premalo natančen, za drugega se zdi, da ne ustreza. Podoben izraz zemljak po pomenu, kakršen je deloma naveden v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* V, Ljubljana 1991, str. 366, ni dovolj natančno označen kot posestnik ali lastnik cele kmetije (hube), zato ga nisem uporabil. Ne glede na to, da ima v zdajšnji in razmeroma redki rabi drugačen pomen kot v gornjem primeru.

Večji del katastrske občine Sora pokrivajo gozdovi nad strugo Ločnice in na pobočjih Homa. (hrani: Arhiv Republike Slovenije)

vsak po 10 do 15 oralov, posestnik pol kmetije tri orale, posestnik tretjine kmetije dva oralna. Preostalih 33 hišnih posestnikov so bili kajžarji,¹⁴ vsi skupaj so imeli štiri orale.

Še drugače povedano: od 51 hišnih posestnikov je bilo približno 65 odstotkov kajžarjev (33), kmetov je bilo približno 35 odstotkov (18). V občini je bilo v večini kajžarsko prebivalstvo. Če so bili v njegovi posesti skupaj štirje oralni, bi lahko teoretično ali preračunano prišla na vsakega kajžarja osmina hektara, potemtakem prav majhen del zemlje.

Kmetov v občini ni mogoče prišteti k velikim kmetom. Ne tistega, ki je bil v posesti treh oralov (preračunano 1,7 hektara), ne onega, ki je bil v posesti dveh oralov. Oba tudi nista bila srednja kmeta. Po zadevnih merilih, ki jih je slovenska komunistična levica oblikovala med svetovnjima vojnoma, so bili lastniki zemlje, ki je obsegala nad 20 hektarov, veliki kmetje, lastniki zemlje, ki je obsegala 10 do 20 hektarov, srednji kmetje, lastniki zemlje, ki je obsegala do 10 hektarov, mali kmetje.¹⁵ (Navedena merila so pomanjkljiva v tem, da ne upoštevajo kakovosti zemlje.) Po teh merilih je posest zemlje, ki je obsegala 5,7 do 8,6 hektara, imelo jo je, kakor je bilo omenjeno, 16 kmetov, vsak s po 10 do 15 oralov, pripadala malim kmetijam, pogojno večjim malim kmetom. Po morebitnih drugačnih merilih bi bili to nemara kmetje, ki bi bili deloma na meji med malimi in srednjimi kmetoma, deloma manjši srednji kmetje. Vsekakor so v občini leta 1832 bile največje produkcijske enote v (agrarnem) gospodarstvu kmetje s (preračunano) 5,7 do 8,6 hektara, in sicer pri 16 od 51 hišnih posestnikov ali pri približno 31 odstotkih.

Zemlja v občini je bila podložna gospostvu Goričane in župnijam v Sori, Stari Loki, Radovljici, Velesovem, Brdu pri Lukovici in Dolu pri Ljubljani. Desetina je šla graščini v Dolu pri Ljubljani in župniji v Sori.

III.

Vprašalnice (vprašanja in odgovori) so bile namenjene naslednjim témam: (agrarno) gospodarstvo na splošno (18 vprašanj); poljedelstvo (21 vprašanj); vrtnarstvo (3 vprašanja); travniki (11 vprašanj); vinogradništvo (10 vprašanj); gozdno gospodarstvo (11 vprašanj); gospodarstvo v planinah (6 vprašanj); klasifikacija zemljišč (3 vprašanja). Vsega 83 vprašanj o osmih témah. Prav kakor mape in spisovni del franciscejskega katastra so bili njihovi dodatki, se pravi cenitveni elaborati in vprašalnice, zasnovani za ozemlje vse države. Zato

Hube (zgomjenemško, latinizirano huba) in mensus (srednjelatinsko), slovensko kmetija (od 19. stoletja), sta na slovenskem ozemlju izpričana od 9. stoletja (Blaznik, *Enote individualne posesti, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I, Agrarno gospodarstvo*, Ljubljana 1970, str. 164.). Po definiciji V. Simiča je huba prvotno izražala predstavo o kmetiji, ki je bila tako velika, da je lahko preživljala povprečno družino podložniškega kmeta in omogočala dajatve zemljiškemu gospodu. (Pogovor s prof. dr. Vladimirjem Simičem dne 1. avgusta 2007. Prim. Blaznik, nav. delo, str. 161; Hägermann, Hedwig, Hube, v: *Lexikon des Mittelalters* 5, München - Zürich 1991, str. 154.). V nemških in avstrijskih deželah so bile površine hub različne: od ok. 5 do ok. 30 hektarov. Predvsem od poznega srednjega veka so se hube tudi drobile ali delile. (Blaznik, nav. delo, str. 167 d, 174.). Kakor je bilo leta 1832 razvidno v občini Sora, so se hube in kmetije, ki so iz njih nastale, tudi po imenu, in zadevne izpeljanke marsikje ohranjale do konca fevdalne dobe (v nemščini).

14 Baš, Ravnik. Kajžar, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 199.

15 Sperans (E. Kardelj), *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, str. 234 d.

nekatera vprašanja niso prišla v poštev v vseh katastrskih občinah. Tudi ne v katastrski občini Sora, tam je bilo brezpredmetnih ali le malo pomembnih 26 vprašanj. Neposredno: za katastrsko občino Sora sem pregledal odgovore na 57 vprašanj. Ta so bila dvojezična, nemška in slovenska; razen enega slovenskega so bili odgovori nemški. Nemška vprašanja so bila natisnjena v gotici, slovenska v bohoričici. Razen slovenskega odgovora, natisnjenega v bohoričici, so bili nemški odgovori napisani v gotici. Povzel sem odgovore, ki imajo po moji presoji tudi etnološko vsebino, takih je 53 odgovorov.

Vprašalnice (vprašanja in odgovori) za katastrsko občino Sora leta 1831

Dopolnjeni odgovori

Naravno okolje občine je neposredno in posredno označil cenitveni elaborat, odgovori so ob teh izvajanjih prispevali nadrobnejše podatke. Različno kakovost zemlje so izpričali njive in travniki, ki so bili ocenjeni v "dva razreda". Ta zemljišča so se torej razločevala po kakovosti. Druga zemljišča so bila ocenjena v "en razred", bila so enake kakovosti. Cene pridelkov so bile različne, odvisne so bile od njihove kakovosti, ta pa je bila odvisna tudi od kakovosti zemlje. Cene pridelkov so se razločevale do 12 krajcarjev, razločki potemtakem niso bili pomembnejši.

O kakovosti pridelkov beremo v odgovoru, da je bila "slaba", tako da je bilo večinoma zavoljo "mokrote". Razlaga, ta izvira najbrž iz podatkov, ki sledijo spodaj in pričujejo o povodnjih v občini, ni natančna, saj je bila v odgovoru hkrati omenjena senčna lega občine. Ob tem je bilo zapisano, da je bilo žitno zrnje "zelo drobno".

Ob povodnjih so reka Sora, potoki in hudourniki povzročali veliko škode na zemlji, proti temu pa ni bilo varovalnih naprav. Z drugimi besedami: proti škodi, ki se je ob povodnjih delala na zemlji, niso ničesar povzemali in se varovali. Hkrati je bilo sporočeno, da so nekatere travnike umetno namakali.

V tistem obdobju sta bili v občini pogostni slana in toča. To so razlagali s "senčno lego"; to je bila razlaga prebivalcev ali del njihovih vremenskih izkušenj.

Posamezna zemljišča posestev so bila marsikdaj zelo raztresena, razdalje od njive do njive naj bi bile tudi do uro hoda.

V odgovoru beremo, da so gojili vse kulturne rastline, ki so omenjene v cenitvenem elaboratu, da pa niso pridelovali koruze, imenovane *debelaca*, ter boba in graha.

Na oral dobre in srednje dobre njive so sejali 4 mernike¹⁶ pšenice, tj. nekaj čez 100 litrov pšenice; 4 mernike rži, tj. nekaj čez 100 litrov rži; 3 mernike ječmena, tj. ok. 80 litrov ječmena; 3 mernike ovsa, tj. ok. 80 litrov ovsa; mernik prosa, tj. ok. 26 litrov prosa; mernik ajde, tj. ok. 26 litrov ajde.

Na dobrih njivah so na oral pridelali 12 kop (v vprašanju je kopa imenovana tudi *razstavka*) pšenice, 12 kop rži, 7 kop ječmena, 10 kop ovsa, 10 kop ajde, 3 in tretjino kope prosa. Na srednje dobrih njivah so na oral pridelali 8 kop pšenice, 6 kop rži, 5 kop ječmena, 6 kop ovsa, 6 kop ajde, 2 kope prosa. Kopa, za njo je v odgovoru navedeno, da je imela 60 snopov, je dajala pol mernika pšenice, rži, ječmena in ovsa, tj. ok. 13 litrov pšenice, rži, ječmena in ovsa; 6 šestnajstin mernika ajde, tj. ok. 10 litrov ajde, in dva in pol mernika prosa, tj. ok. 60 litrov prosa.

¹⁶ Vilfan, mernik = 26,5 litrov, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 319.

Omlačena slama ene kope je tehtala 30 stotov¹⁷ pšenične slame, tj. nekaj manj kot 1700 kg; 30 stotov ržene slame, tj. nekaj manj kot 1700 kg; 15 stotov ječmenove slame, tj. med 800 in 900 kg; 20 stotov ovsene slame, tj. ok. 1100 kg; 15 stotov ajdove slame, tj. med 800 in 900 kg; stot prose ne slame, tj. dobrih 50 kg.

Nekatere njive so bile dane v zakup. Za oral njive v zakupu je bilo treba plačati 6 goldinarjev. Na vseh njivah so kolobarili: pšenico, rž, repo, proso, pšenico, rž, deteljo. Edini slovenski odgovor v vprašalnici je praho definiral (prepisano iz bohoričice): "Čista praha se imenuje tista njiva, katero v letu večkrat preorjō in v parhodno setev perpravljajo, med tem pa brez setve ostane. Predpraha se imenuje predral, ktera se med to in uno setvijo zgodi." Ozimno žito so sejali septembra, želi so ga julija. Jaro žito so sejali maja, želi so ga avgusta.

Delo na njivah so opravljali (tudi) deloma z volmi, deloma s konji. Orali so praviloma dvovprežno. Delo dvovprege na dan so ocenjevali s 3 goldinarji in 30 krajcarji, brez krme za živali in hrane za človeka. Vsi posestniki zemlje niso imeli vprege ali je niso imeli zadosti; tedaj jo je bilo treba iskati v drugih občinah. Za posojjo vprege so plačali 4 goldinarje. Pomoč je bila proti plačilu. To je bilo visoko; po primerjavi z razmerami med svetovnjima vojnama so plačilo verjetno marsikdaj v večjem ali manjšem obsegu odsluževali pri košnji, žetvi in mlačvi.

Deteljo so pridelovali na osmini njivske površine v občini. Kot krmilno rastlino so jo porabljali leto dni. Izkušnja je narekovala napotek, da je treba deteljo sejati na njivah, na katerih so dobro uspevale zgodnje vrste žita. Če so leta 1831 pridelovali deteljo na osmini njivske površine v občini, so bili v tem pogledu nekoliko pred splošnim stanjem, kakršno je bilo na Kranjskem sredi 19. stoletja. Takrat so tam pridobivali deteljo na osmih odstotkih njivske površine¹⁸ ali nekoliko manj kot na obravnavanem območju.

Krompir (v vprašanju je bil najprej omenjen kot *podzemljica*, nato kot krompir) so v občini pridelovali na 30. delu njivske površine ali na prav majhnem delu. Na oral so sadili 9 mernikov krompirja. Nadrobnejši je bil cenilni elaborat, ko je poročal, da so uživali mdr. krompir, da so za hišno porabo gojili mdr. nekaj krompirja. Kot hrano očitno niso uživali kaj več krompirja, temu ustrezno so ga manj pridelovali. Zdi se, da so pridelovali krompir v približno istem času kot na drugih slovenskih območjih, kjer se je krompir "hitreje razširil" po letu 1820.¹⁹

Vas Sora leži na skrajnem vzhodnem robu katastrske občine. Večina njiv in travnikov je ob vznožju Homa in na ravnici pod vasjo. (hrani: Arhiv Republike Slovenije)

- 17 Vilfan, cent, stot = v tistem času ok. 56 kg (»nazadnje neuradna mera, zaokrožena na 50 kg, v metričnem sistemu merska enota za 100 kg.«), v: Slovenski etnološki leksikon, str. 53.
- 18 Valenčič, Kulturne rastline, v: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev* I, str. 262.
- 19 Valenčič, Kulturne rastline, str. 262.

V odgovoru o lanu je napisano, da je v občini lan edina kulturna rastlina, ki so jo gojili tudi "za kupčijo", se pravi tudi za prodajo. To je v nasprotju s tem, kar smo brali po cenitvenem elaboratu: včasih so prodajali nekaj poljskih pridelkov v mesti Škofja Loka in Kranj; ob tem se je posebej omenjala pšenica; ob dobrih letinah so prodajali tudi lan. Iz cenitvenega elaborata je torej razvidno, da so poleg lanu prodajali predvsem pšenico, pa tudi nekatere druge poljske pridelke (zapisani so v množini), ne samo lanu. Drugi odgovor navedenemu nasprotuje, ko pravi, da so pridelovali pšenice tako malo, da so jo morali tudi kupovati.

Cenitveni elaborat poznamo v lepomisnem čistopisu, bil je uradni spis, avtorju ali avtorjem niso bile neznane razmere v občini, pri delu za cenitveni elaborat so sodelovali poročevalci, tudi iz vrst domačinov. Cenitveni elaborat je bil napisan leto pozneje kot odgovor, morda je dopolnil pomanjkljivo vsebino v odgovoru o lanu. Napake, kakršne bi pripisal cenitvenemu elaboratu, če bi pritrdil odgovoru, se zdijo izključene. Vprašanja v vprašalnici in odgovori nanje so napisna vse prej kot lepomisno, včasih premalo natančno in velikokrat v teže berljivi pisavi, poleg tega v odgovorih ne manjka popravkov (kar ni primerno za končno obliko uradnega spisa). Ali je odgovor o lanu nastal na podlagi premalo nadrobnih in pa enostranskih in premalo številnih podatkov? O lanu sprejemam, kar je sporočil cenitveni elaborat. V odgovoru o lanu pa je po vsem videzu nesporen stavek, da so lan pridelovali na osmini njivske površine v občini, prav tako kakor deteljo ali v znatnem obsegu. To se ujema z ugotovitvijo, da je bil lan pri nas od naselitve med splošno razširjenimi kulturnimi rastlinami, dokler ni sredi 19. stoletja "pridelovanje lanu nazadovalo vzporedno z uveljavljanjem bombaža".²⁰

V občini je bilo plačilo za delo, ki so ga opravljali najemniki, na dan 30 krajcarjev, brez hrane. Ni pa bilo mogoče dobiti najemnikov za vsako delo, tedaj so jih morali iskati v drugih občinah. To je nekoliko drugačen podatek, kakor tisti v cenitvenem elaboratu, da v občini niso potrebovali tuje delovne sile ali delovne sile od drugod. Slednji primeri po vsej verjetnosti niso bili tako številni, da bi se zdeli vredni omembe v cenitvenem elaboratu.

Ob omenjenem dnevnem zaslužku ali plačilu najemnikov, podobnih podatkih in cenah dobrin ali pridelkov, omenjenih v tukajšnjih vrsticah, naj dodam: da bi ugotovil vrednost posameznih oblačilnih materialov in del pri obrtniških storitvah za oblačila, obuvala, pokrivala ipd., sem v raziskavi o oblačilni kulturi na Slovenskem v 15. in 16. stoletju uporabil podatke o takratnih mezdah. Vzel sem povprečje sezonskih dnevnih mezd moškega nekvalificiranega dninarja, konkretno stavbnega delavca. V tem primeru gre za povprečno težko delo in taka mezda je zelo blizu vsakokratnemu življenjskemu minimumu. Tako je bilo mogoče določiti kupno moč dnevnih mezd: koliko je moral nekvalificirani delavec delati, da je lahko plačal določene obrtniške storitve ali kupil določene oblačilne materiale. Za drugo polovico 16. stoletja so znani tudi podatki o dnevnih mezdah zidarskih mojstrov, te so znašale vsaj do 200 odstotkov dnevne mezde nekvalificiranega delavca; povprečna življenjska raven takratnega malega obrtnika je ustrezala življenjski ravni zidarskega mojstra. Tako je bilo moč določiti tudi kupno moč pri tem delu prebivalstva.²¹

Ti in podobne vrste podatki mi niso znani za našo občino in bližnje kraje v času okoli leta 1831/32. Ni mogoče ugotoviti tudi tega, koliko pšenice je bilo npr. vredno neko delo ali neka

20 Valenčič, Kulturne rastline, str. 254, 263 d.

21 Baš, *Noša na Slovenskem*, str. 127 d, 131 d.

dobrina, saj ni mogoče natančneje določiti povprečne cene za vagan, tj. 2 mernika pšenice, kakor v Ljubljani. Navedkom o dnevnem plačilu najemnikov in cenah dobrin ali pridelkov naj bo dodano, da so v Mengšu v 30. in 40. letih 19. stoletja veljale kmečke naglavne rute 2 do 3 goldinarje, kmečke avbe pa celo 40 in 50 goldinarjev.²²

O zaslužku od prodaje žit in drugega se ni mogoče poučiti, ker niso znane ne cene ne količina prodanih pridelkov, kaj šele podatki o prodajalcih iz občine. V Ljubljani so izpričane žitne cene od leta 1650 do 1914. Leta 1831 se je gibala cena za vagan, tj. 2 mernika ali več kot 50 litrov pšenice, od malce manj kot 5 do približno 3 in pol goldinarja, cena za vagan rži od približno 3 in pol do več kot 2 goldinarja, cena za vagan ječmena od približno 2 in pol do približno poldrugi goldinar, cena za vagan prosa od skoraj 3 goldinarje do približno poldrugi goldinar, cena za vagan ajde se je povečini gibala okoli poldrugi goldinar, cena za vagan ovsja je bila nekoliko višja kot goldinar.²³ Leta 1831 so bile v Škofji Loki in Kranju žitne cene verjetno nekoliko nižje kot v Ljubljani, ta je bila bolj odmaknjena od agrarnih območij kot Škofja Loka in Kranj.

V občini so na dan največkrat zorali in z brano povlekli četrť oral (poznejši podatki pričujejo o obsegu dnevnega oranja le za oranje, ne pa tudi za brananje). Žanjica je na dan največkrat požela žito in ga povezala v snope na enem oralu. Do 2. svetovne vojne so na Slovenskem splošno želi s srpom, to je bilo žensko delo. Ugotovljeni učinek sorške žanjice je bil manjši od učinka pri žetvi med svetovnjima vojnama, ko so na dan poželi žito na 800 do 1000 m².²⁴ Štirje sorški mlatiči so na dan omlatili pet kop žita (približna primerjava: med svetovnjima vojnama je mlatič s cepcem na dan omlatil poldrugi do dva stota zrnja, mlatilnica na gepelj je omlatila 25 do 30 stotov zrnja, parna mlatilnica 60 do 100 stotov zrnja).²⁵

V odgovorih o travnikih je zapisana zahteva, da je treba krtine na travnikih uničevati, izviral je iz izkušenj. V občini so travnike kosili enkrat ali dvakrat na leto. Kosec je na dan pokosil šestino oral. Med svetovnjima vojnama so s kosilnico na dan pokosili dva hektara.²⁶ Kosilnice so se na Slovenskem uveljavljale med svetovnjima vojnama, splošno po drugi svetovni vojni.²⁷ Travniki so dajali kislo in sladko seno. Oral dobrega travnika je dajal 10 stotov sena, tj. okoli 560 kg ali dobre pol tone sena, oral slabega travnika pa 7 stotov sena, tj.

Vas Dol na franciscejskem katastru iz leta 1826, izrez.
(hrani: Arhiv Republike Slovenije)

22 Baš, *Oblačilna kultura*, str. 114, 118.

23 Valenčič, *Žitna trgovina*, str. 412.

24 Grafenauer, *Poljedelsko orodje*, v: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I*, str. 206.

25 Grafenauer, *Poljedelsko orodje*, str. 206.

26 Grafenauer, *Poljedelsko orodje*, str. 206.

27 Šarf, *Kosec*, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 237.

nekaj manj kot 400 kg sena. Oral dobrega travnika je dajal 5 stotov otave, tj. nekaj manj kot 300 kg otave, oral slabega travnika pa 3 stote otave, tj. okoli 170 kg otave. Pridelek sena z orala je v enem dnevu spravilo domov pet ljudi. Travnike so uporabljali za pašo od avgusta ali potem, ko so pokosili otavo, dokler jih ni prekril sneg. Ali: ta paša se je začela in končala pozno.

V občini so gnoj zvečine pridobivali doma. Za gnoj so, kakor je bilo zgoraj rečeno, uporabljali predvsem listje. Če je gnoja primanjkovalo, so ga kupovali pri kajžarjih. V tistih letih so bili ponekod drugod znani nadomestki za gnoj: apno, mavec, pepel, pepelika, milni pepel, lapor. Njive so gnojili vsaki dve leti. Za oral naj bi bilo do 200 voženj gnoja, po 4 stote na voz s košem.²⁸

Pri navajanju števila živine v občini so razlike med odgovoroma v cenitvenem elaboratu in vprašalnici. Tudi tokrat sprejemam, kakor sem že razložil, izvajanje v cenitvenem elaboratu. Pri podatkih o poletni krmi živine pa med viroma ni razlik.

Vrtnarstvo v občini ni bilo v cenitvenem elaboratu neposredno omenjeno. V odgovorih, ki poročajo o vrtnarstvu, so podatki maloštevilni. Povedano je bilo, da so parcele okoli hiš uporabljali samo za pašo, torej tam ni bilo vrtov in se niso ukvarjali z vrtnarstvom. Hkrati pa je bilo napisano mnenje, da je treba vrtove ograjevati; ob tem je bila navedena cena za to delo (3 goldinarji). Zelo redke ali izjemne površine, ki so jih uporabljali kot vrtove, so v občini pač obstajale. Podobno dokazuje tudi napotek v nekem odgovoru: bile so lehe, ki so jih izločili iz njiv, nato so bile "sa *sélnik obdelane*"; te naj bi bilo treba bolje gnojiti kot druge površine. Izraz zelnik, izg. zevnik, je v Sori in na bližnjem območju v 20. stoletju pomenil isto kot vrt;²⁹ bil je ograjen. (Takšni zelniki so bili tam v slednjem obdobju skoraj pri vsaki hiši, ki je imela njive. Vrtovi v splošnem pomenu besede so bili na omenjenem območju tedaj nekaj manj številni kot zelniki.)

Po nekem vprašanju o vrtnarstvu je mogoče ugotoviti, da so zelenjavo, imenovano opresnina, pridelovali deloma na njivah.

Vprašanje in odgovor v vprašalnici o vrtnarstvu sta zajela tudi sadjerejo. Ta v občini takrat prav tako ni bila razvita. Sadna drevesa okoli hiš in na pašnikih so rabila za domače potrebe.

Kakor vrtnarstvo tudi gozdno gospodarstvo v občini ni bilo v cenitvenem elaboratu neposredno omenjeno. Odgovori o gozdnem gospodarstvu več povedo kot odgovori o vrtnarstvu. Gozdovi v občini so bili samo bukovi. To niso bili t. i. visokodebelni gozdovi, drevesa v njih so bila nižja. Les za prebivalce še ni bil blago, tj. niso ga prodajali, tudi jim ga tedaj največ ni bilo mogoče prodajati.

Požigali niso: ni bilo požganih gozdnih površin, da bi na njih sejali in sadili.

Zvečine so kmečki posestniki na oralu gozda naredili prostorninski seženj polen, dolgih 30 col,³⁰ tj. okoli 4 kubične metre polen, dolgih dobrih tri četrt metra. Proti plačilu je bilo kmečkim posestnikom dovoljeno sekati v gozdovih gospodstva Goričane. Plačilo je bilo v denarju in naravi. Za takšno sečnjo so morali plačati 14 krajcarjev na leto. Plačilo v naravi je bilo naslednje; dvakrat so morali z volom orati na njivah gospodstva, en dan so morali na vozu

28 Sketelj, Gnojni koš, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 146 s sliko.

29 Hazler idr., Vrt, v: *Slovenski etnološki leksikon*, str. 689.

30 Prostorninski seženj = ok. 4 m³; S. Vilfan, Prispjevki k zgodovini mer, str. 59, 65; cola ali palec = dvanajstina čevlja; ljubljanski čevelj = 32,8 cm; dunajski čevelj = 31,6 cm.

tlačiti seno (da so ga kar največ in najbolj kompaktno naložili na voz) in opraviti dve vožnji sena v Goričane, en dan so morali žeti žito na njivah gospodstva. Pri teh delih so kmetje uporabljali svoje živali, orodje so dobili na gospodstvu. Verjetno je bilo tako zato, ker je bilo orodje na gospodstvih marsikdaj boljše kot pri podložnih kmetih; temu primerna je bila kakovost dela, najbolj pri oranju (plugi). Pri omenjenem delu je gospodstvo poskrbelo za krmo živali in hrano kmetom ali njihovih družinskih članov. Ko je bilo vse naštetu delo končano, je kmet dobil stot kruha.

V občini ni bilo služnosti do gozdov. Če odštejemo bero kaplanu in cerkovniku v Sori, v občini ni bilo nikakršnih služnosti. O desetini v občini je bil odgovor v vprašalnici nadrobnejši kot cenitveni elaborat. Odgovor je poročal, da so v vasi Sora vso desetino dajali župniji v Sori, medtem ko so v zaselku Dol dve tretjini desetine dajali graščini Dol pri Ljubljani, tretjino desetine pa župniji v Sori.

Na poslednja vprašanja v vprašalnici, na vprašanja o klasifikaciji zemljišč, niso odgovorili. Omenili so napisane odgovore na zadevna ali sorodna vprašanja, torej ugotovljene podatke. Ali se je zdelo odveč, da bi jih ponovili ali povzeli?

VIRI IN LITERATURA:

- ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L 344, katastrska občina Sora.
- Baš, A.: *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*. Ljubljana : MK, 1970.
- Baš, A.: *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času (1. polovica 19. stoletja)*. Ljubljana : DZS, 1987.
- Baš, A.: O "ljudstvu" in "ljudskem" v slovenski etnologiji. *Pogledi na etnologijo*, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1978.
- Baš, A.: O predmetu etnologije. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 4, Maribor, 1968.
- Baš, A.: Žalec sredi 19. stoletja. *Etnolog* 17, Ljubljana, 2007.
- Baš, A.; Ravnik, M.: Kajžar. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Bogataj, J.: Domača delavnost. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Bogataj, J.: Domača in umetna obrt. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Bogataj, J.: Domača obrt. *Enciklopedija Slovenije* 2, Ljubljana : MK, 1988.
- Grafenauer, B.: Poljedelsko orodje. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I, Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : DZS, 1970.
- Hazler, V. idr.: Vrt. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Ribnikar, P.: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis* 36, Ljubljana, 1982.
- Simič, V.; Ravnik M.: Soseska. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Sketelj P.: Gnojni koš. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* II, Ljubljana : DZS, 1975.
- Šarf, F.; Simič, V.: Oral. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Sperans (E. Kardelj): *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Ljubljana : Naša založba, 1939.
- Šarf, F.: Kosec. *Slovenski etnološki leksikon*, Ljubljana : MK, 2004.
- Valenčič, V.: Kulturne rastline. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I. Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana : DZS, 1970.
- Valenčič, V.: *Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne*. Razprave SAZU, razred za zgodovinske in družbene vede X/4, Ljubljana : SAZU, 1977.
- Wilfan, S.: Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero. *Zgodovinski*

časopis VIII, Ljubljana, 1954, str. 59, 65.

Vilfan, S.: Zemljiška gospodarstva. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev II. Družbena razmerja in gibanja. Ljubljana : DZS, 1980.

Zusammenfassung

Die Landwirtschaft in der Kataster Gemeinde Sora (Zayer) in den Jahren 1831 und 1832

Die Grundlegende Quelle für die Landwirtschaft im Sorško polje (Zayerfeld) am Ende der Feudalzeit ist der Franzisziäische Kataster (entstanden 1818-1828) in allen seinen Bestandteilen; er besteht aus Karten und einem beschreibenden Teil. Als Ergänzung zu Karten und Beschreibungen entstanden dann bis 1832 noch Schätzungselaborate sowie Fragebögen (in Frage- und Antwortform) für alle Katastergemeinden. Die Schätzungselaborate verzeichneten, teilweise zusammengefasst, die Wirtschaftlichen Hauptdaten einer jeden Katastergemeinde, die Fragebögen lieferten vor allem Einzeldaten. Die Schätzungselaborate für die Katastergemeinde Sora waren am 8. Dezember 1832 fertig erstellt, die Fragebögen am 14. November 1831. Die vorliegende Studie behandelt die landwirtschaftlichen Daten der Katastergemeinde Sora 1831/32, wie sie aus den Schätzungselaboraten und Fragebögen hervorgehen.

Es lebten dort 1830 265 Einwohner, davon 119 Männer und 146 Frauen, mehrheitlich beschäftigt mit Landwirtschaft, vornehmlich Ackerbau. Andere Kulturen sind untergeordneter Natur. Die Gemeinde verfügte über 92 Morgen (1 Morgen zu 57,55 Ar) und 1327 Klafter (1 Ljubljanaer/Laibacher Klafter umfasste 196,6 qcm Boden). Die größten Gehöfte hatten je 3 Dienstboten. Manchmal verkauften sie Feldfrüchte in Škofja Loka (Bischoflack) und Kranj (Krainburg), besonders das Getreide. Auch Leinen wurde in ertragreichen Jahren verkauft, im Winter wurde Leinen gesponnen, z. T. wurde für den Hausgebrauch gewebt. Überschüsse verkaufte man.

Pferde verwendete man nur für den Ackerbau. Sie wurden auf Märkten von Händlern gekauft. Hornvieh züchtete man selbst. Borstenschwänze kauften die Bauern von Händlern, die die Schweine aus Kroatien nach Krain treiben und sie dort von Haus zu Haus verkauften. Diese wurden ein paar Monate mit Kartoffeln, Rüben und Küchenabfällen gemästet.

Man ernährte sich von Milch und Mehlspeisen, (Mehlmuß), Kartoffeln, Hülsenfrüchten und anderen Gemüse, alles aus eigenem Anbau. Der nächste Markt zum Verkauf der Produkte war in Škofja Loka und in Kranj. In Škofja Loka war jeden Samstag Getreidemarkt, in Kranj war montags Markttag. Von 51 Hausbesitzern waren im Jahre 1831 in der Gemeinde Sora fast 65 % Häusler, etwa 35 % Bauern. Eine Schnitterin konnte in Sora 1832 am Tag einen Morgen Getreide mähen und binden. In derselben Zeit vier Drescher fünf Schock (1 Schock = 60 Garben) aus.